

FRİTHJOF SCHUON'UN DİNİ ÇOĞULCULUK DÜŞÜNCELERİ AÇISINDAN MODERNİZM ELEŞTİRİSİ*

Ayşe Sıdika Oktay**

Sevgi Çakır***

Öz

Bu makalede Frithjof Schuon'un dini çoğulculuk konusundaki görüşleri ve modernizm hakkındaki düşünceleri incelenmiştir. Frithjof Schuon (1907-1998) dini çoğulculuk konusunda önde gelen isimlerden birisidir. Schuon, dinlere karşı hoşgörülü tutumuyla da dikkat çekmektedir. Schuon'a göre din kişinin kurtuluşu için gereklidir. Bundan dolayı tüm dinler insanlara hizmet etmektedir. Burada çoğulcu din modeli ortaya çıkmaktadır. Tüm dinler ilahi kaynağa dayalıdır ve 'perennial din' denilen bu öze eşit bir şekilde hizmet etmektedir. Tanrı, varlığını ve bilgisini tüm dinlere eşit şekilde sunmuştur ve bu yüzden hiçbir dine dışlayıcı ya da üstün bir kurtuluş gözüyle bakılamaz. Bu yüzden tüm dinler eşit bir şekilde doğru ve gerçektir. Çağdaş bir düşünür olan Schuon'un düşünceleri modern dünyaya da ışık tutarak eleştirel bir bakış açısı getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Frithjof Schuon, Dini Çoğulculuk, Perennial Din, Modernizm.

* Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi 4224-YL1-14 nolu proje tarafından desteklenmiş olup, Doç. Dr. Ayşe Sıdika Oktay danışmanlığında Sevgi Çakır tarafından hazırlanan "Frithjof Schuon'da Dini Çoğulculuk" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Doç. Dr. Ayşe Sıdika Oktay Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, asoktay@gmail.com

*** Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Felsefesi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, sevagicakir@outlook.com.tr

Frithjof Schuon's Criticism of Modernism in Terms of Religious Pluralism Thoughts

Abstract

In this article, discussed Frithjof Schuon's views on religious pluralism and its criticism on modernism. Frithjof Schuon (1907-1998) is one of the leading names in religious pluralism. Schuon is also noted for his tolerant attitude towards religions. According to Schuon religion is necessary for the salvation of person. That is why, all religions serve people. Here there is a pluralistic religion model. All religions is based on divine origin and serve to this essence equally called 'religio perennis'. God has presented His presence and knowledge equally to all religions and so that no religion can be regarded as an exclusionary or superior salvation. That is why, all religions are equal and true. Schuon's thoughts, who is contemporary thinker, bring a critical perspective to the modern world by shedding light.

Keywords: Frithjof Schuon, Religious Pluralism, Religio Perennis, Modernism.

1. Giriş

1.1. Dini Çeşitlilik Tartışmaları

Dini çeşitlilik ile ilgili tavırlar ve tartışmalar Alan Race'in (1951-) yapmış olduğu ayrımlar ile şekillenmektedir. Alan Race, dini çeşitlilik karşısındaki tavırları üçe ayırarak açıklamaktadır. Bunlar; dışlayıcılık, kapsayıcılık ve çoğulculuktur. Çeşitlilik meselesinde ilk olarak dışlayıcı anlayış yer almaktadır, dışlayıcılık kavramına dini tekellilik ve dışlayıcı paradigma da denilmektedir. "Dini tekellilik, hakikat ya da gerçeğin yalnızca bir dinî geleneğe ait olduğunu ve ancak bu dinî inanç sistemine bağlı insanların kurtulabileceğini savunan ve diğer dinlerin, insanların kurtuluşu açısından olumlu bir anlam ifade etmediğini ya da bunların kesinlikle insanı kurtaramayacağını ileri süren dışlayıcı, partikularist ve kurtuluşta tekellilik anlayışın adı olmaktadır." ¹ Dışlayıcılık hak dinin tek olduğunu, diğerlerinin kişiyi kurtuluşa ya da cennete götüremeyeceğini savunarak diğer dinleri dışarıda bırakan bir tavır takınmaktadır. Kurtuluş sadece tek bir dinde mevcuttur ve ancak onun ile sağlanacaktır.

¹ Alan Race'den naklen, Rahim Acar, "Dini Çeşitliliği Değerlendirme Yetkisi: Frithjof Schuon Örneği", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:44, İstanbul, 2013, s. 100-101, M. Kazım Arıcan, "Felsefi ve Teolojik Bir Problem Olarak Dini Çeşitlilik", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: XV, sayı:1, 2011, s. 81.

Dışlayıcılık çoğunlukla Hıristiyanlık'ın hüküm sürdüğü coğrafyalarda hissedilmektedir. Kutsal metinlerinde geçen “Hiç kimse Oğul’u tanımadan Baba’yı tanıyamaz. Baba’yı bilmeden de Oğul’u bilemez, ancak Oğul istediğine kendini bildirecektir”², “Yol ve hakikat benim. Ben vasıta olmadıkça Baba’ya kimse ulaşamaz”³ve *Resullerin İşleri* bölümünde yer alan “Ve başka hiçbirinde kurtuluş yoktur; çünkü gök altında damlar arasında verilmiş başka bir isim yoktur ki onunla kurtulabilelim.”⁴ Hıristiyan kesimin çoğu tarafından bu ifadeler dışlayıcılık olarak anlaşılmaktadır. Bu yüzden diğer dinler ile birlikte kutsal kitapları dışlayıcılık ve savunucuları için yeterli görülmemektedir. Bu anlayışın önemli bir savunucusu olan Protestan teolog Karl Barth’a (1886-1968) göre Tanrı kendisini İsa’da vahyettiği için Hıristiyanlık dışındaki diğer dinlerde Tanrı’nın bilgisine ve kurtuluş düşüncelerine ulaşamaz, Hıristiyanlık kurtuluşu gerçekleştirecek tek dindir.⁵ Diğer bir isim Hendrik Kraemer’e (1888-1965) göre Hıristiyanlık diğer dinlerden üstündür. Çünkü Tanrı’nın kendini İsa yoluyla vahyettiği tek dindir. Bundan dolayı Tanrı’ya ulaşmak isteyen bunu Hıristiyanlık ve İsa’da bulabilir.⁶

Dışlayıcı yaklaşımın ortaya çıkmasında yapılan keşifler ve farklı olana dair bakış oldukça etkili olmuştur. Coğrafi keşiflerden sonra 18. yüzyıldaki Aydınlanma Dönemi içinde Hıristiyan olmayanların kurtuluşa eremeyeceğini savunan dışlayıcı anlayışı sorgulamaya başlayan Batı toplumu, sanayileşme ve sömürgecilik ile birlikte diğer dini inançlara sahip olan insanlarla yakın ilişkiler kurmaya başlamışlardır. Yapılan keşifler sonrası farklı kültür ve inançlardaki insanlar birbirlerine yakınlaşarak yeni bir düşünce yapısı başlamıştır.⁷ Oluşan yeni anlayış kapsayıcılıktır. Kapsayıcılık, genel olarak kurtuluşun yalnızca İsa’da olduğu, Tanrı’nın tüm insanlığın kurtuluşunu amaçladığı ve İsa’nın bütün insanlık için ölmüş olduğu düşüncesi etrafında şekillenmektedir. Bu yüzden bu anlayışa kapsayıcılık denilmektedir.⁸

Alman Katolik teolog Karl Rahner’in (1904-1984) kapsayıcılık hakkındaki düşünceleri Tanrı’nın insanlığın tümünü kurtarmayı amaçlıyor olması şeklinde özetlenebilir. Rahner’a göre eğer Tanrı insanlığın tümünü

² Matta, 11/27. Ayrıca bkz. Adnan Aslan, “Batı Perspektifinde Dini Çoğulculuk Meselesi”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, sayı:2, İstanbul, 1998, s. 146-147.

³ Yuhanna, 14/6.

⁴ Resullerin İşleri, 4/12.

⁵ Michael Peterson vd., *Akıl ve İnanç Din Felsefesine Giriş*, çev. Rahim Acar, Küre Yayınları, İstanbul, 2013, s. 384.

⁶ M. Kazım Arıcan, *Dini Tekelcilik -Din Felsefesi Açısından Bir Çözümleme-*, Eski Yeni Yayınları, Ankara, 2013, s. 157-158. (Bu eser *Dini Tekelcilik* olarak kısaltılacaktır.)

⁷ Cafer Sadık Yaran, *İslam ve Öteki*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2001, s. 9-10.

⁸ Yaran, *a.g.e.*, s. 67.

kurtarmayı istiyorsa, buna uygun bir şekilde hareket edecektir.⁹Dinler arasındaki üstünlük düşüncesinin normal bir durum olduğunu söyleyen C. H. Pinnock'a (1937-2010) göre dinlerin doğruluk iddialarının yasaklanamayacağını, bu durumda birinin daha üstün olduğunu şeklindeki ifadelerin ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir.¹⁰

Çeşitlilik meselesindeki son anlayış dini çoğulculuktur. Dini çoğulculuk, dışlayıcılık ve kapsayıcılığın yanı sıra tüm dinleri kapsayan bir anlayışa sahiptir. Bu anlayış temel olarak dinlerin Tanrı'ya dayalı olduğunu ve tek bir dinin tüm insanlığı kuşatamayacağı için hepsinin farklı kültürlerde ve farklı yerlerde hâkim olduğunu savunmaktadır. Hıristiyanlık ve İslamiyet ile ilgili bunu açıkladığımızda; Hıristiyanlık bambaşka bir kültüre ve coğrafyaya, rasyonalizm ve natüralizm ile dolu bir dünyaya gönderildi. İslam ise bambaşka bir kültürde, Mekke'de bunlarla karşılaşmadan İbrahimi din fikrinin devamı olarak geldi.¹¹Dinlerin birbirinden farklı ve aynı zamanda birbiriyle çelişen doğruluk iddiaları vardır ve dinlerin hepsi kendi kutsal metnini doğru kabul etmişlerdir. Dinlerin bu iddiaları felsefi açıdan geçerli ve tutarlı bir faaliyet olarak Batı'da dini çoğulculuk kavramı etrafında toplanmaktadır. Dini çeşitlilik konusu içinde çağdaş din felsefesinde sıkça kullanılan dini çoğulculuk, dini çokluk veya dini çeşitlilik ile karıştırılmamalıdır. Dini çokluk veya dini çeşitlilik, dini inançlar arasındaki farklılıklara hoşgörü ile yaklaşılması gerektiğini ifade ederken, dini çoğulculuk ise bu farklılıkların aşkın bir boyutta, aynı gerçekliğin suretleri olduğunu açıklamaya ve değerlendirmeye çalışır.¹²

Dini çoğulculukla savunulan dinlerin hepsinin doğru ve geçerli olabileceği görüşüdür, her biri 'kutsal'la ilişkili olarak kendi inanç ve uygulamalarını temsil eden dini geleneklerin varlığına vurgu yapmaktadır.¹³Her dinin kutsal metinleri ve tek gerçek hak din kendi dinleridir. Fakat çoğulculuk meseleyi en geniş perspektiften alıp tek bir hakikat iddiasından ziyade, aynı yola hizmet eden her dini inancı kabul ettiği için eleştirilerin hedefi olmuştur. Bir arada yaşama ihtiyacı olan insanlar ötekine hoşgörüyü temel olarak yaşamalarında herhangi bir sakınca görmemektedirler. Bu şekilde yaşamak için dinler ya da gelenekler engel değildir. Bu düşüncelerin örneği ise Schuon'un dini çoğulculuk hakkındaki ifadelerinde görülebilir.

⁹ Arıcan, *Dini Tekelcilik*, s. 40-41.

¹⁰ Yaran, *a.g.e.*, s. 75.

¹¹ Ruhattin Yazoğlu-Hüsnü Aydeniz, *Dini Çoğulculuk John Hick'in Düşünceleri Etrafında Tartışmalar*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 185.

¹² Aslan, *Dini Çoğulculuk, Ateizm ve Geleneksel Ekol*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2010, s. 13-14. (Bu eser *Dini Çoğulculuk* olarak kısaltılacaktır.), M. Kazım Arıcan, *Kültürel/Dini Farklılık ve Ebu Hanife*, Hece Yayınları, Ankara, 2015, s. 14.

¹³ Yazoğlu-Aydeniz, *a.g.e.*, s. 27.

2. Schuon'a göre Dini Çoğulculuk

Frithjof Schuon (1907-1998) dini çoğulculuk üzerine çalışmalar yapmış ve eserler ortaya koymuştur. Schuon, herkesi tek bir din altında toplamak değil herkesin kendi dinine ve inançlarına göre hakikatin varlığına ulaşabileceğini savunmaktadır. Schuon'un çoğulcu anlayışı Tanrı'nın iradesi dâhilindedir. Onun çoğulculuk düşüncesinde insan bu dünyada hayatın ve ruhun nedenini bilmek ister bunun için sorularına vahiy ya da içe doğuş yolu ile cevap bulabilir. Schuon, İslam düşüncesindeki İbn Arabî'nin düşünceleri üzerine kurulan 'Vahdet-i Vücut' anlayışını benimser ve bu anlayışın 'Allah'tan başka ilah yoktur' sözünden hareketle her şeyin Tanrı olduğu ve bunun ise sadece Tanrı'nın var olduğu anlamına geldiğini, bu durumun çokluk/kesret ve çeşitlilik içindeki teklik olduğunu ve Allah'ın kendini çokluk ve çeşitlilik olarak gösterdiğini savunur. Bu yüzden çokluk ve çeşitlilik Birlik'e zıt değildir sadece O'nun tezahürleridir. Dinler arasında eşitsizlik, üstünlük, değersizlik, yanlışlık ve geçersizlik gibi tek bir dini kabul edip diğerlerini yok edici tarzdaki düşüncelerin kabulünden söz edilemez. Tanrı'nın insanları kendi bilgisine daveti ve kurtuluşa erdirmesi olarak gönderilen dinlerin birinin doğru ve geçerliğinden bahsedip diğerlerini yanlışlayıcı düşüncelerle tavsif etmek Tanrı'nın kendi öz bilgisiyle çelişir.¹⁴

Schuon'a göre bir dinin doğru olması için onun var olması yeterlidir. Dinlerin de bu anlamda kendi coğrafyalarındaki üstünlüklerinden söz edilebilir. Ama her din tanımı gereği kendini tek din olarak sunar.¹⁵ Schuon için dinler tüm insanlığa gönderilen sembolik araçlardır. Dinlerin sahip oldukları emir ve yasakları birbiriyle mukayese edip dışarıda bırakıcı bir tutum takınılamaz. Schuon herkesin sadece tek bir din altında toplanması düşüncesini savunmamaktadır. Ona göre herkes kendi dinine bağlı olmalı ve sembolik farklılıklara takılmamalıdır.¹⁶

Schuon'a göre tek bir din insanların tamamı tarafından benimsenmese de tüm dinler tek bir hakikate bağlıdırlar. Bundan dolayı dinler Tanrı'nın iradesi ile çokluk gösterir. Schuon, dinlerin çoğulculuğunun ve aralarındaki farklılıkların görünürde olduğunu savunmaktadır. İnsanlar bu dünyada mensubu olduğu dinin emir ve yasaklarına göre Tanrı'ya ulaşabilmektedir. Bu yüzden kendi dininin kurtarıcı din olduğunu savunur. Schuon için insanların bu şekilde bir inanca ve kurtuluş düşüncesine girmelerinin sebebi yine kendilerini

¹⁴ Frithjof Schuon, *Tasavvuf, Kabuk ve Öz*, çev. Veysel Sezigen, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 94, 135-136. (Bu eser T.K.Ö. olarak kısaltılacaktır.)

¹⁵ Frithjof Schuon, *Dinlerin Aşkın Birliği*, çev. Yavuz Keskin, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 1992, s. 101-102. (Bu eser D.A.B. olarak kısaltılacaktır.)

¹⁶ Frithjof Schuon, *Varlık, Bilgi ve Din*, çev. Şahabeddin Yalçın, İnsan Yayınları, İstanbul, 1991, s. 102. (Bu eser V.B.D. olarak kısaltılacaktır.)

kurtarmak istemesinde yatmaktadır.¹⁷ Bunun bir yansıması olarak her din müntesibi kendi dininden başka diğer dinlere dışlayıcı bir tavır takınmaktadır. Asıl sorun ise insanların içinde buldukları durumun ciddiyetinden uzak bir şekilde hayatlarına devam etmeleridir. Schuon'un, bu düşüncelerini açıklamak ve temellendirmek için onun kullanmış olduğu kavramlara ve bilgiyi aşamalandırma çabasına dikkat çekmek gerekecektir. Zira Schuon bu yönleriyle diğer çoğulculardan ayrılmaktadır. Onun dini çoğulculuk düşüncesini açıklamak için kavramlarına ve bilgi mertebeleri ayırımına değinilecektir.

2.1. Perenniyal Din ve Dinlerin Aşkın Birliği Düşüncesi

Geleneksel ekolün felsefe anlayışı için kullanılan perenniyal din¹⁸ Schuon'a göre yalnızca arif olanların kalpte gizli olana ve hakikate ulaşabilecekleri hakikattir. Bu kavramların yanında Schuon 'religio perennis' kavramını da kullanmıştır. Schuon, religio perennis ile temelinde tüm dinlerde, inançlarda, geleneklerde aynı kalan, değişmeyen hikmeti kastetmektedir. Türkçe ezeli hikmet ya da ezeli din olarak çevrilen religio perennis, kalp aracılığıyla ulaşılabilen, kalp dilidir. Religio perennis (ezeli din) olarak denildiğinde ibadet ve manevi olanı da içermiş olur. Düşünürü göre tüm dinlerin özünde religio perennis yatmaktadır ve religio perennis ezeli dine karşılık gelmektedir. Dinlerin özünde olan ezeli din, değişmezdir. Religio perennis, beşeri ruhtaki doğuştan var olan hakikatlere sadece gerçekten tefekkür edenlerin ulaşabilecekleri kalbin derinliğindeki metafiziksel hakikatlerdir ve ona yalnızca kalp gözüyle yaşayan insanlar ulaşabilir. Ezeli din olarak tanımlandığında manevi ve ibadet yollarını da içine aldığı için daha geniş ve daha kapsamlı olmaktadır.¹⁹

¹⁷ "Diversity of Revelation",

http://www.worldwisdom.com/public/viewpdf/default.aspx?article-title=Diversity_of_Revelation_by_Frithjof_Schuon.pdf, (17.05.2015)

Ayrıca dinler arasındaki coğrafi-kültürel farklılıklar ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Frithjof Schuon, *Form and the Substance in the Religions*, trans. by Mark Perry-Jean- Pierre Lafouge, World Wisdom Books, Bloomington Indiana, 2002, s. 213-223. Schuon, *D.A.B.*, s. 111-126.

¹⁸ Geleneksel okul temsilcileri ve Schuon gelenek yerine, Latince 'philosophia perennis'/'ezeli felsefe', İngilizce 'perennial philosophy'/daimi felsefe ya da 'sophia perennis'/'ezeli hikmet' kavramlarını, bütün dinlerin sahip olduğu ortak öz anlamında çoğunlukla birbirlerinin yerine kullanmışlardır. Ezeli din, ezeli Hikmet, ezeli felsefe şeklinde çevirileri farklılık gösteren kavramı ifade etmek için biz ezeli din demeyi tercih edeceğiz. Aslan, *Dini Çoğulculuk*, s. 81-88, Aslan, *Religious Pluralism*, s. 43, Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2003, s. 168, 1258, Hüseyin Yılmaz, *Dinler Tarihinde Tradisyonel Perspektif Ezeli Hikmet ve Dinler*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 29-35, İlhan Kutluer, *Yitirilmiş Hikmeti Ararken*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 140-145, Schuon, *V.B.D.*, s. 73.

¹⁹ Schuon, *V.B.D.*, s.7.

Schuon ilk olarak 1965 yılında religio perennis kavramından söz etmiştir. Bu kavram üzerinde bir hayli çalışan Schuon, religio perennise makalesinde yer vermiştir. Daha sonra ise makalesi *Light on the Ancient Worlds* isimli eserinde yer almıştır. Schuon 1967 yılında yazmış olduğu bir mektupta: “Dini idrak etme meselesine gelince, biz bütün dinleri, sadece belirli bir formla yahut bazı fiilî hususiyetlere göre değil de aynı zamanda şeklin ötesindeki özleriyle, yani çokluklarının ve farklılıklarının manasıyla beraber idrak ediyoruz.”²⁰ diyerek religio perennisin tüm dinleri kuşattığını söylemiştir.

Din sözlük anlamı itibariyle varlık ya da doğaüstü bir tanrısal güç ile ilgili inançlar, varlığa yönelik manevi değerler ve tüm ibadetler bütünü demektir.²¹ Schuon din ile ne ifade etmek istediğini belirtirken sözlükte ‘dogmalara bağlı, katı kuralcı’²² anlamına gelen fakat sözlük anlamının dışında kullandığı ‘ortodoks’ kavramını da kullanır. Schuon’a göre bir dinin din olabilmesi için vahye dayanması gerekir, bu sebeple vahye dayanan dinler için ortodoks(sahih) kavramını kullanmıştır. Schuon’un din ile kastettiği Tanrı’ya dayalı olandır. Ona göre bir dinin geçerli olabilmesi için var olması yeterlidir ve Tanrı kaynaklı olan dinler vahye dayalıdır. Schuon’a göre vahye dayanmayan dinler din olmadığı için vahyi dinler ortodoks (sahih) dinler olarak da ifade edilebilir. Schuon dinlerin hepsinin aynı hizmete dayandığını savunur. Sembolik farklılıklar amaç ve öz olarak birdir ve mutlak olana hizmet etmek için çeşitlilik göstermişlerdir. Schuon, farklı dinler ve vahiilerin bu yüzden farklı görünüşleri olmasının doğal bir durum olduğunu söylemektedir. Dinlerin birbirlerinin kutsal saydıkları öğretileri ya da emir ve yasaklarını farklı yorumlaması mutlak Hakikat’in birliğine dayanmaktadır.²³ Schuon’un burada savunduğu düşünce dinler arasında zıtlık mevcuttur ve bu nedenle form düzeyinde bir birliğin mümkün olmadığıdır.

2.2. Dini Çoğulculuğun Temellendirilmesi

Schuon, Hakikat’in bilgisine ulaşmada bilgi türlerinden bahsetmiştir. *The Transcendent Unity of Religions (Dinlerin Aşkın Birliği)* adlı eserinin önsözünde dini çoğulculuk görüşlerini temellendirmek ve açıklamak için bilgi türleri ayrımını gerçekleştirmiştir. Bunlar, metafizik (entelektüel) bilgi, teolojik (dini) bilgi ve felsefi (rasyonel-akli) bilgidir.²⁴ Bu bilgi türleri kademeli olmakla

²⁰ Frithjof Schuon, *Light on the Ancient Worlds*, trans. By Lord Northbourne, World Wisdom Books, Bloomington Indiana, 1984, s. 42. (Bu eser L.A.W. olarak kısaltılacaktır.)

²¹ Cevizci, a.g.e., s. 107.

²² http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.590371162f55d1.71379033, (20.03.2017)

²³ Schuon, *V.B.D.*, s. 123-124, 127, 151, 160-161.

²⁴ Schuon, *D.A.B.*, s. 9-13.

birlikte birbirinden farklıdır. Schuon bilgi türlerini kaynaklarına göre sınıflandırmaktadır. Bundan dolayı hepsinin dayanağı birbirinden farklıdır.²⁵

Schuon'un yapmış olduğu ayırımı en üstte metafizik ya da entelektüel bilgi yer almaktadır. Metafizik ona göre felsefenin kolu değildir, ne fizik ötesi bir alan ne de zihnin kategorilerine bağlı bir şeydir. Metafizik, nihai gerçekliğin bilimi olan 'kutsal bilim'dir. (scientiasacra)²⁶ Metafizik bilgi ilahi bir boyuta, aşkın bir özelliğe sahiptir ve 'entelekt'²⁷ten gelmektedir. Türkçe 'ruh bilimi, anlık, bilme yetisi, müdrike'²⁸ olarak çevrilen entelekt kavramını Schuon, 'yaratılmamış ve yaratılamaz olan' diye tanımladığı ve zahiri bakış açısıyla kabul edilemeyeceğini, batını perspektiften bakıldığında ancak bu şekilde kabul edileceğini belirtmektedir. Entelekt saf, doğrudan ve insanüstüdür. Bu bakımdan insanları birbirinden ayıran onların entelektidir. Çünkü entelekt, tüm insanlarda mevcuttur fakat her insanda aynı derecede değildir.²⁹

Schuon'un ikinci bilgi türü teolojik bilgidir. Teolojik bilgi, entelektüel ya da metafizik bilgide olduğu gibi Tanrı kaynaklıdır. Metafizik bilgi entelekte dayalı olurken teolojik bilgi ise vahiyden meydana gelmektedir. Teolojik-dini bilgi Tanrı'nın insanlara gönderdiği kelamın bilgisidir. Buna göre teolojik bilgi, mutlak Hakikat'in bilgisini yalnızca vahiy ile sınırlandırmış olacaktır. Metafiziksel bilginin tüm varlıkları kuşatıcı özelliğinin aksine teolojik bilgide söz konusu olan, İlahi iradenin farklı suretleridir.³⁰ Sembollerdeki farklılık sebebiyle hakikati doğrudan doğruya açık bir şekilde ortaya koyamayan teolojik bilgi insanlar tarafından da tam olarak algılanamamaktadır.

Schuon'un bilgi mertebelerinde en altta yer alan felsefi veya akli (rational) bilgidir. İlahi kaynaklı olan metafizik ve teolojik bilginin aksine felsefi bilgi akla dayalıdır. Bireysel ve insana dayalı bir bilgi ürünüdür, kaynağı da akıldır. Schuon, metafizik bilginin kaynağı olarak gördüğü entelekt ile Tanrı'yı aracısız ve dolaysız olarak bilmek yani kalp gözüyle yaşayarak, kutsal saydığı bu bilgiyle Tanrı'ya ulaşmayı ifade eder. Teolojik ve felsefi bilginin sembollere

²⁵ Schuon, *D.A.B.*, s. 9-11.

²⁶ Seyyed Hossein Nasr, *The Essential of Frithjof Schuon*, World Wisdom Books, Bloomington Indiana, 2005, s. 27-28.

²⁷ Schuon eserinde Eckhart'ın (1260-1328) müdrike (anlık, entelekt) tanımını örnek vererek "yaratılmamış ve yaratılamaz olan" şeklinde tanımladığı entelektin, İslam düşüncesinde 'kalp gözü' ne denk geldiğini söylemektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Schuon, *D.A.B.*, s. 9-11.

²⁸ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59a4119dcf77c0.80249949, (20.08.2017)

²⁹ Schuon, *D.A.B.*, s. 9-11.

³⁰ Schuon, *D.A.B.*, s. 10.

dayalı olduğu için Tanrı'nın bilgisini sınırladığını, akıl, din, vahiy ile O'na ulaşmanın yeterli olmayacağını iddia eder.³¹

Schuon'un dini çoğulculuk etrafında şekillenen düşüncelerinin temelinde hakikatin bilgisine ulaşmada dinlerin insanlara bir rehber olduğu vurgusu vardır. Schuon'un yapmış olduğu bilgi türleri ayrımı çelişkili ifadeler taşımaktadır. Dinlerin ve kutsal olan her şeyin insanlara hizmet etmek için Tanrı tarafından gönderildiğini savunan Schuon, diğer yandan sadece belli niteliklere sahip olan kişilerin Tanrı'nın bilgisine ulaşacağını söylemektedir. Metafizik bilgiye sahip birinin onu bir başkasına aktarmak ya da bu bilginin ne olduğunu açıklamak için sözcüklere yani sembollere ihtiyacı vardır. Bunu gerçekleştirdiğinde metafizik bilgi de sembollere dökülmüş olacaktır. Bu şekilde Tanrı'nın bilgisini sınırlayacaktır. Diğer yandan insanlar arasındaki ayrımı herkesin Tanrı'ya ulaşmasının ve kurtuluş düşüncesinin hem mümkün olduğu hem de mümkün olmadığını ortaya çıkarmaktadır. Ona göre her din tüm insanların yararı için rehber olarak gönderilmiştir ki Tanrı'nın bilgisine ulaşmak mümkündür. Bunun yanında dinler aynı amaç için hizmet etseler de Tanrı ile insan arasındaki bağı sağlayan kalpte saklı metafiziktir. Bu şartlarda metafizik bilgiye sahip olmayanların Tanrı'ya ve Tanrı'nın bilgisine ulaşması mümkün değildir sonucu ortaya çıkmaktadır.

3. Schuon'un Modernizm Hakkındaki Görüşleri

Köken olarak Latince 'son zamanlar, tam şimdi' anlamında 'modo'dan türetilen ve 'modernus' 'hodiernus' (hodie; bugün) sözcüklerinden gelen modern kavramı, en yeni, en son dile getirilen düşünceler, düşüncelerdeki açıklık, özgürlük ve bunlar hakkındaki bilgi anlamına gelir.³²

Schuon'a göre değerlerin yitirilmesinden insanlar rahatsızlık duymamakta ve bunu değiştirmek için de bir şey yapmamaktadırlar. Böyle bir döngünün içinde olan insanlar sorgulama, araştırma becerisini kaybetmiştir.³³ Düşünürü göre burada değinilmesi gereken husus ise modernliğin ilerleyicilik ile anılmasıdır. Ancak bu tür bir yapı bilim, teknoloji ve sanat yönünde yapılan yenilikler ve değişimlerden ayrı olup insanın manevi köklerinin yok edilmesine doğru bir ilerlemedir. Kutsal, değişmez olan şey insanoğlunun varoluşunda ve ruhunda vardır. İnsan ise medeniyet derken nitel bir anlam yükler. Böyle olabilmesi için medeniyetin insanüstü ve kutsal bir anlama sahip olması gerekir.³⁴ Modernizmin göz ardı ettiği durum budur. İnsanın kutsal ile olan

³¹ Schuon, *D.A.B.*, s. 11, Ayrıca bkz. Acar, *a.g.m.*, s. 104-110.

³² Cevizci, *a.g.e.*, s. 270.

³³ Frithjof Schuon, *İslam'ı Anlamak*, çev. Mahmut Kanık, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 92.

³⁴ Schuon, *İslam'ı Anlamak*, s. 46.

ilişkisi yok edilmektedir ve modern bilim açısından Hakikat kavramının içini doldurmak son derece zordur. Çünkü modern bilimin Hakikat ile söylemek istediği şey Hakikat'in mahiyetine aykırı bir uğraştır.³⁵ İnsanın manevi değerlerden kopuşu görünürde bir sorun olarak durmamaktadır, oysaki son derece önemli sorunları içinde taşımaktadır. Fakat içinde bulunulan düzen açısından bunların hiçbir önemi yoktur. Schuon'a göre bu düzene ulaşabilmek için çoğu değerler yok edilmiştir.³⁶ Gerçeklik ya da hakikat sadece görebildiklerimizle sınırlı tutulmuştur. Bunu yaparak yani bilgiyi sadece deneye dayandırarak gerçekliğin ve hakikatin anlamını daraltıp yaratıcı'nın gerçeklik ve hakikatini dışarıda bırakmıştır.³⁷

Schuon, modern düşüncenin babası olarak kabul edilen Descartes'i (1596-1650) insanı özünden uzaklaştıran düşünce yapılarını başlatmakla suçlar. Düşünce tarihinde insanı ilk defa merkeze alan Descartes'in görüşleri modern dönemde de önemli bir yere sahiptir. Aslan'ın eserinde yer verdiği Schuon'un bu konuyla ilgili düşüncelerine göre Schuon için Descartes'in 'düşünüyorum o halde varım' (cogitoergosum) yerine 'varım o halde varlık da vardır' (sumergoest esse) demesi gerekirdi, şüphe etmediğinden şüphe etmeyerek kendi varlığına ve buradan da dış dünyanın daha sonrasında da Tanrı'nın varlığına ulaşan Descartes, kendi varlığından saf varlığa gitmek yerine düşünceden varlığına giderek dualizme neden olmuştur. Kendisini varlığın bir parçası olarak görüp, vahyi bir kenara atsa dahi kendi varlığından Allah'ın varlığına ulaşabilirdi.³⁸ Schuon için dualistik yaklaşım insanı hem varlığın parçası olmaktan uzaklaştırmakta hem de dinlere karşı olan tavrını belirlemektedir. Schuon'a göre bu gerçekleştirilebilecek bir durumdur ve insanın içinde bulunduğu yapaylıktan kurtulabilmesi için modern zihniyete karşı bir dinin benimsenmesi gereklidir. Ancak bu sayede modern zihniyetin önüne geçilebilir. Çünkü modernizm her şeye olduğu gibi dinlere de saldırmakta ve problemleri ortaya atıp dini ciddi bir şekilde yaralamaktadır.³⁹

Schuon açısından modernizm ile ilahi olan her şeyin bilgisi maddeye dayatılmıştır. Böylesi bir anlayışın oluşmasının temelinde ise bu şekildeki bir algıya izin veren felsefi öğretiler yatmaktadır. Ortaçağ'dan günümüze kadarki süreçte somut ve sınırlı öğretiler ile eskiden uzaklaşıp şu anki durumun zemini hazırlanmıştır. Bunun sonucunda da doğal olarak karşımıza birçok problem çıkmaktadır. Bu noktada bize yol gösterici ve yardımcı olacak şey ise dindir.

³⁵ Frithjof Schuon, *İslam'ın Metafizik Boyutları*, çev. Mahmut Kanık, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 147.

³⁶ Schuon, *Manevi Perspektifler*, s. 25.

³⁷ René Guénon, *Modern Dünyanın Bunalımı*, çev. Mahmut Kanık, Verka Yayınları, İstanbul, 1999, s. 45.

³⁸ Schuon'dan naklen Aslan, *Dini Çoğulculuk*, s. 110-111.

³⁹ Schuon, *L.A.W.*, s. 27.

İnsanların kurtuluşa erebilmesi için dinlere sıkıca sarılmaları gerekmektedir. Schuon'a göre gelenekten kopuş gerçekleşmiş ve modern hayat varlığını giderek arttırıyor olsa da dinler insan olduğu sürece varlığına devam edecektir. Modernizm bilimleri üstün ilkedden ayırmak ve bağımsızlığını sağlamayı bahane ederek bilimlerin yararlarını ve anlamlarını bir kenara atıp sorunlara neden olmaktadır.⁴⁰ Schuon'un da üzerinde durmuş olduğu nokta burasıdır. Bu durumdan kurtulmak için manevi değerlerimize sarılmamızdır. İnsan doğası gereği bir dinin teslimiyetine girmek zorundadır.

Modernizmin getirdiği sorunlar karşısında düşüncelerini ortaya koyan Schuon, bu problemin anlaşılmasında ve çözülmesi konusunda bütün dinlerin hakikatini savunan çoğulcu din anlayışı ile hata yapmaktadır. Schuon'a göre modernizm sonuçlarına rağmen insan hayatındaki varlığını giderek arttırmaktadır. Schuon için tek bir Hakikat'e giden yollar vardır ve bu yollar sayesinde Hakikat'in bilgisine sarılırız. Bunları gerçekleştirirken geleneğin giderek unutulmaya yüz tutması insanı öz'ünden uzaklaştırmaktadır. Schuon bu durumu yine Hakikat'in gönderdiği ve O'nu bilmemize izin verdiği dünyevi semboller ile aşabiliriz. Çünkü dinler arasındaki bu görüşler insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. İnsan olduğu sürece dinler, tartışmalar, değişimler de olmaya devam edecektir.

Eskiden insanlar için son derece önemli ve değerli olan her şey modern dünyada önemini yitirerek sıradanlaşmış, gittikçe ilerleyen teknoloji ve bilimin içinde kaybolmaya yüz tutmuştur. İlerleme çok şey kazandırdığı gibi insan hayatından bazı şeyleri de götürmektedir. Böyle olduğu için insan kendini varlıktan soyutlamıştır. Giderek gelişen modern toplum düzeni insanlar arasında ayrımcılığa ve çatışmaya yol açıp ilahi varlığın bilgisini unutturarak insan hayatını değersizleştirmektedir.

Sonuç

Dinler, her kültürün özelliklerine göre izler taşıdığı için her din, kendi dini öğretilerinin rehber olduğunu savunur. Savaşlar, göçler gibi çeşitli sebeplerden dolayı toplumların bir arada yaşamasının zorunlu hale gelmiştir. Bu durum da farklı kültür ve inançlardaki insanlara bakış açısının değişmesine yol açmıştır. Özellikle 19. yy'dan sonra kültürel, ekonomik alanlarda bu durum etkisini göstermiştir.

Dinler arasındaki farklılıklardan ortaya çıkan çelişkiler, dinlerin çeşitliliğini problem haline getirmektedir. Bu problemler ve düşünceler din felsefesi içinde dini çeşitlilik başlığı altında toplanmaktadır. Dini çeşitlilik dışlayıcılık, kapsayıcılık ve dini çoğulculuk olarak üçe ayrılmaktadır.

⁴⁰ Schuon'dan naklen Guénon, *a.g.e.,s.* 77.

Dışlayıcıların tek hak din olma düşüncesinden farklı olarak kapsayıcılık için Hristiyanlık harici dinler de kurtuluş için rehber olabilirler.

Schuon'a göre kutsal olan ile aradaki bağı sağlayan gelenektir. Geleneği sözlük anlamının dışında ilahi olan ile ilişkili her şey için kullanan Schuon modernizmin karşısında yer almıştır. Modernizm ona göre insanların köklerinden ve değerlerinden uzaklaşmasının sebebidir. İnsanlar tüm bunların farkında olsalar dahi değiştirmek için bir şey yapmadıklarından modernizmin hayatlarına daha fazla girmesine sebep olmaktadır. Böylelikle sadece bireyci ve maddi yarar sağlayan her şey kıymetli sayılmaya başlanmıştır. Düşünürü göre insan dünyaya geliş ve varoluş amacını unutmamalı, gelenekten kopmamalıdır.

Geçmişte atalarımızın farklı kültür ve dini inanç kesimlerine sahip olan insanlarla beraber yaşaması modern dönem öncesinde de böyle örneklerle sahip olmak hoşgörülü olmanın aslında modernizm ötesinde olan bir durum olduğunu göstermektedir. Schuon, modernizmi insanın manevi değerlerinden, Tanrı'dan ve kendisinden uzaklaşmasına neden olduğu için eleştirmiştir. Modernizm ile birlikte insan Tanrı'nın her şeyin sebebi ve sahibi olduğu gerçeğini yok saymış, Tanrı adeta unutulmuştur. Bunun için geleneğin insanı kurtuluşa erdirmeye yolunun terk edilme nedeni olarak modernizmi işaret etmiştir.

Schuon'a göre dinin, modern zamanlar içinde insanların manevi ihtiyaçlarını tatmin etme ve rahatlatma özellikleri unutulmuştur. Bunun için Schuon, din ile gelenek arasındaki bağı kopmaması gerektiğini savunmaktadır. Bunun için dinlere sıkı sıkı bağlanmalıyız. Fakat Schuon hangi inanca, dine inanılırsa inanılırsın hepsinin özünde tek bir hakikat yattığı anlayışını benimsediği için bu düşünceleri kabul edilecek gibi gözükmemektedir. Temel olarak modernizm karşısında insanın yenilmişliğini, yitirilmişliğini, kendine ve Tanrı'ya karşı yabancılaşması durumlarından kurtarmak için bir inancın olsun bu yeterli anlayışını savunur.

KAYNAKÇA

Acar, Rahim, "Dini Çeşitliliği Değerlendirme Yetkisi: Frithjof Schuon Örneği", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:44, İstanbul, 2013.

Arıcan, M. Kazım, *Dini Tekelcilik -Din Felsefesi Açısından Bir Çözümleme-*, Eski Yeni Yayınları, Ankara, 2013.

-----, "Felsefi ve Teolojik Bir Problem Olarak Dini Çeşitlilik", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: XV, sayı:1, 2011.

-----, *Kültürel/Dini Farklılık ve Ebu Hanife*, Hece Yayınları, Ankara, 2015.

Aslan, Adnan, *Dini Çoğulculuk, Ateizm ve Geleneksel Ekol*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2010.

- , “Batı Perspektifinde Dini Çoğulculuk Meselesi”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, sayı:2, İstanbul, 1998.
- , *Religious Pluralism in Christian and Islamic Philosophy The Thought of John Hick and Seyyed Hossein Nasr*, Curzon Press, Britain, 1998.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2003.
- Guénon, René, *Modern Dünyanın Bunalımı*, Çev. Mahmut Kanık, Verka Yayınları, İstanbul, 1999.
- Kutluer, İlhan, *Yitirilmiş Hikmeti Ararken*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Nasr, Seyyid Hüseyin, *The Essential of Frithjof Schuon*, World Wisdom Books, Bloomington Indiana, 2005.
- Peterson, Michael vd., *Akıl ve İnanç Din Felsefesine Giriş*, çev. Rahim Acar, Küre Yayınları, İstanbul, 2013.
- Schuon, Frithjof, *Dinlerin Aşkın Birliği*, Çev. Yavuz Keskin, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 1992.
- , *Form and the Substance in the Religions*, trans. by Mark Perry-Jean- Pierre Lafouge, World Wisdom Books, Bloomington Indiana, 2002.
- , *İslamı Anlamak*, Çev. Mahmut Kanık, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- , *İslamın Metafizik Boyutları*, Çev. Mahmut Kanık, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- , *Light on the Ancient Worlds*, trans. by Lord Northbourne, Indiana: World Wisdom Books, 1984.
- , *Manevi Perspektifler*, çev. Nebi Mehdiyev, İnsan Yayınları, İstanbul, 2013.
- , *Tasavvuf, Kabuk ve Öz*, Çev. Veysel Sezigen, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- , *Varlık, Bilgi ve Din*, Çev. Şahabeddin Yalçın, İnsan Yayınları, İstanbul, 1991.
- Yaran, Cafer Sadık, *İslam ve Öteki*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2001.
- Yazoğlu Ruhattin-Aydeniz Hüsnü, *Dini Çoğulculuk John Hick'in Düşünceleri Etrafında Tartışmalar*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Yılmaz, Hüseyin, *Dinler Tarihinde Tradisyonel Perspektif Ezeli Hikmet ve Dinler*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.
- “Diversity of Revelation”,
http://www.worldwisdom.com/public/viewpdf/default.aspx?article-title=Diversity_of_Revelation_by_Frithjof_Schuon.pdf, (17.05.2015)
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.590371162f55d1.71379033, (20.03.2017)
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59a4119dcf77c0.80249949, (20.08.2017)